

Primljen: 27.3.2019.

Pregledni rad

Prihvaćen: 6.5.2019.

UDK: 330.13

U potrazi za europskim vrijednostima

In Search of European Values

Matea Bešlić

Poslijediplomski sveučilišni (doktorski) studij Humanističke znanosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

E-mail: mateabeslic3@gmail.com

Sažetak: *U radu se donosi kraći teorijski pregled kategorije vrijednosti u psihološkom i sociološkom smislu. Fokus rada je na europskim vrijednostima onako kako su definirane u službenim dokumentima Europske unije. Empirijski dio rada donosi pregled rezultata istraživanja Eurobarometra, odnosno onih elementa koji se mogu dovesti u vezu s vrijednostima. Za zaključiti je da se europske vrijednosti mogu interpretirati kao „pregovaračka“ kategorija koja ovisi o povijesnim, društvenim i kulturnim kontekstima određenoga razdoblja. Univerzalne vrijednosti na ukupnoj razini Europske unije su mir i sloboda mišljenja. S druge strane, vrijednost koja iz godine u godinu ima sve veći značaj među narodima Europske unije je briga o okolišu.*

Ključne riječi: *vrijednosti, europske vrijednosti, Eurobarometar.*

Abstract: *The aim of this paper is to present a shorter theoretical review of the category value, in psychological and sociological terms. The focus of the work is on European values as defined in the official EU documents. The empirical part of the*

paper gives an overview of the results of the Eurobarometer survey, and in particular those elements that can be brought into relation with the values. To conclude, European values can be interpreted as a „negotiating“ category that depends on the historical, social and cultural contexts of a particular period. Universal values at the European Union's overall level are peace and freedom of opinion. On the other hand, the value that is of ever-growing importance among the peoples of the European Union is environmental protection.

Key words: *Eurobarometer, European values, values.*

1. Uvod

Istraživanje europskih vrijednosti intenziviralo se od 2000-ih godina naovamo. Proširenjem Europske unije postalo je jasno da će u diskursima o temeljima Unije biti potrebno koristiti element koji bi pozivao na jedinstvo i solidarnost među nacijama-državama s različitim povijesnim, religijskim i kulturnim elementima. Ekonomski trenutak je i dalje jako važan u europskom projektu, a euro ostaje ekonomska vrijednost Europske unije. Međutim, u traženju nečega što će građane aktivirati na emocionalnoj razini, institucije Europske unije okreću se europskim vrijednostima kao kulturnom i psihološkom elementu koji je, po njima, oduvijek bio dio europske priče, ali nije bio u centru pažnje. Isto tako, europske vrijednosti koriste se i kao jedan od elemenata koji definira europski identitet.

U ovome radu pokušat će se prikazati kratki pregled teorijskih pristupa i rezultata istraživanja koji se bave interpretacijama europskih vrijednosti.

Naslovom rada „U potrazi za europskim vrijednostima“ želi se iste dovesti u vezu s Proustovim kolačićem *madeleine* iz romana „U potrazi za izgubljenim vremenom“, odnosno asocijaciju koja ostaje nepromjenjiva. Na isti način, pretpostavit će se da europske vrijednosti imaju nepromjenjive interpretacije kod europskih građana.

2. Vrijednosti - nepromjenjiva kategorija

Schwartzov model polazi od pretpostavke da su vrijednosti univerzalne jer „služe biološkim potrebama organizma, koordiniranoj socijalnoj interakciji te preživljavanju i dobrobiti grupe“ (Schwartz, 2006: 932). U formatu kružnoga kontinuuma nalazimo sljedećih 10 vrijednosti: autonomija, stimulacija, hedonizam, postignuće, moć, sigurnost, konformnost, tradicija, dobronamjernost i univerzalizam. Schwartz je u svojim istraživanjima utvrdio da su određene vrijednosti zajedničke svim kulturama. Prema njegovoj pan-kulturnoj osnovici vrijednosti, najvažnije su dobronamjernost, univerzalizam i autonomija. Tradicija ima manju važnost, a najmanje važne su moć i stimulacija. On smatra da ovaj pan-kulturalni konsenzus oko vrijednosti proizlazi iz adaptivne funkcije vrijednosti koja im služi u održavanju društva, ali i iz zajedničke ljudske prirode (Schwartz, 2006).

U istraživanju *Peut-on parler d'un système de valeurs européen?*, Hammer i Wach preuzimaju Schwartzov model vrijednosti i smještaju ga u europski okvir. Autorice žele istražiti koliko je zapravo univerzalan taj model i postoje li razlike u hijerarhiji vrijednosti između šest zemalja Europe (Francuska, Njemačka, Velika Britanija, Španjolska, Švedska i Češka). U kružni kontinuum deset vrijednosti dodaju još jednu koju strateški postavljaju između univerzalizma i autonomije, a radi se o vrijednosti koju nazivaju 'potraga za znanjem'.

Rezultati njihova istraživanja potvrđuju homogenost strukture vrijednosti onako kako ju je inicijalno postavio Schwartz. Uz manje varijacije između pojedinih zemalja sjeverne i južne Europe, hijerarhija vrijednosti u ovom istraživanju odgovara 'idealnom' Schwartzovom modelu. Najopćenitije govoreći, na vrhu hijerarhije po važnosti nalaze se dobronamjernost, univerzalizam, autonomija i potraga za znanjem. Na dnu hijerarhijske ljestvice nalaze se društveno postignuće, tradicija i moć. Kada je riječ o manjim razlikama među zemljama, može se istaknuti da se npr. u Švedskoj najviše vrednuju dobronamjernost, hedonizam, stimulacija i konformnost, a najmanje tradicija, sigurnost i društveno postignuće. S druge strane, u Španjolskoj se više vrednuje tradicija, a manje društveno postignuće (Hammer i Wach, 2002).

Autorice zaključuju da se Schwartzov model strukture i hijerarhije vrijednosti može koristiti kao temelj u istraživanim zemljama u Europi jer postoji opći kompromis oko vrijednosne matrice, ali u različitim nacionalnim kontekstima do izražaja dolaze različiti hijerarhijski poretki i interpretacije tih vrijednosti (Hammer i Wach, 2002).

3. Vrijednosti- promjenjiva kategorija

Foret i Calligaro (2018) u definiranju vrijednosti polaze od aksiološke gramatike vrijednosti Nathalie Heinich, pa će se i ovdje predstaviti osnovni pojmovi „Heinich modela vrijednosti“. Naime, Heinich (2017) smatra da je potrebno prestati s narativom koji drži da su vrijednosti univerzalističke svim društvima, da su povezane s tradicijom i desničarskom politikom te da imaju nekakav sveti status i nepromjenjiv karakter. Autorica navodi da je „vrijednost rezultat zajedničkih djelovanja pomoću kojih određenom objektu ili stvari pripisujemo određenu kvalitetu, a s različitim stupnjevima pristajanja i stabilnosti. Ova djelovanja ponekad ovise o prirodi objekta ili stvari kojoj procjenjujemo kvalitetu, o prirodi onih koji obavljaju procjenu i o prirodi konteksta u kojem se obavlja ta procjena. To znači da vrijednost nije ni objektivna, ni subjektivna, ni arbitrarna“ (Heinich, 2017b: 297).

Zbog dimenzije promjenjivosti koja utječe na subjekt, objekt i kontekst, ne možemo govoriti o univerzalnim, vječnim vrijednostima nego o nekonstantnom, varijabilnom fenomenu koji ima onoliko interpretacija koliko ima društvenih kultura. Isto tako, „vrijednost nije ni norma, ni pravilo, ni zakonitost: to su sve aplikacije vrijednosti, ono pomoću čega opravdavamo postojanje određene vrijednosti. Da bi vrijednost postala funkcionalna u društvu, treba biti razumljiva i iskoristiva članovima toga društva“ (Heinich, 2017b: 304).

Fleury i Walter tvrde da „ovakva strateška analiza pokazuje da pri donošenju odluka akteri nisu uvijek motivirani vrijednostima nego da interpretacije tih vrijednosti zajednički konstruiraju usputno, dok se određena situacija odvija i dok traže određeni cilj. Čak i ako se na početku vode određenim vrijednostima, donošenje odluka ovisi o drugim strateškim procesima i asimetrijama sile u obliku boljih prilika, drugačijih alijansi i promjenjivog konteksta“ (Fleury i Walter, 2017: 162).

4. Europske vrijednosti u službenim EU dokumentima

Sljedeći narativ u kojem će biti govora o europskim vrijednostima su službeni dokumenti Europske Unije jer se definiranjem i uvrštavanjem europskih vrijednosti u obvezujući pravni okvir također utječe na formiranje i definiciju europskoga identiteta.

Foret i Calligaro (2018) navode dva teksta koji donose definiciju europskih vrijednosti, a to su *Charter of Fundamental Rights of the European Union* i *The Treaty on the European Union*. U uvodu *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, iz 2000. godine, stoji da „svjesna svoje duhovne i moralne baštine, Unija se temelji na nedjeljivim, univerzalnim vrijednostima ljudskoga dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti; te na načelima demokracije i vladavine prava. Ona stavlja pojedinca u središte svojih aktivnosti uspostavljajući državljanstvo Unije i stvarajući područje slobode, sigurnosti i pravde“¹. U konsolidiranoj verziji *The Treaty on the European Union* iz 2012. godine, u članku 2, stoji da je Unija „zasnovana na sljedećim vrijednostima: poštivanje ljudskoga dostojanstva, sloboda, demokracija, jednakost, vladavina zakona, poštivanje ljudskih prava, uključujući prava pripadnika manjina. Te su vrijednosti zajedničke državama članicama u kojima prevladava pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca“². Važno je primjetiti da u službenim dokumentima ponekad dolazi do zamjene značenja riječi vrijednost i načelo. „Demokracija i vladavina prava najprije su bili svrstani pod načela da bi kasnije postali vrijednosti. Isto tako, vrijednosti imaju veći normativni autoritet, općenitiji razmjor i difuzniji utjecaj dok je načelo više usmjereno prema akciji. Međutim, lako dolazi do prelaska iz jedne kategorije u drugu“ (Foret i Calligaro, 2018).

---

¹ Charter of Fundamental Rights of the European Union, URL: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (24.3.2019.)

² Consolidated version of The Treaty of the European Union, URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (24.3.2019.)

5. Anketno istraživanje europskih vrijednosti

Predstavit će se rezultati četiri istraživanja Eurobarometra: iz 2014.³, 2016.⁴, 2017.⁵ i 2018.⁶ godine jer je upravo u ovom razdoblju došlo do povećane upotrebe riječi 'vrijednost' u europskom političkom, društvenom i kulturnom životu. Isto tako, istraživanje *Eurobarometra* obuhvaća samo zemlje članice Europske unije što znači da su ovo rezultati na ukupnoj razini EU-28. Metodologiju istraživanja zajednički donose Eurobarometar i *DG Communication*, a instrument su pojedinačni intervjui na materinskom jeziku ispitanika i online ankete te obuhvaćaju različite socijalne i demografske skupine. Dva izdvojena anketna pitanja odnose se na 'vrijednosti koje najbolje opisuju Europsku uniju' i 'glavna dobra ili prednosti Europske unije'.

---

³ Special Barometer 413. Future of Europe. January-March 2014. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2038/p/2> (24.3.2019.)

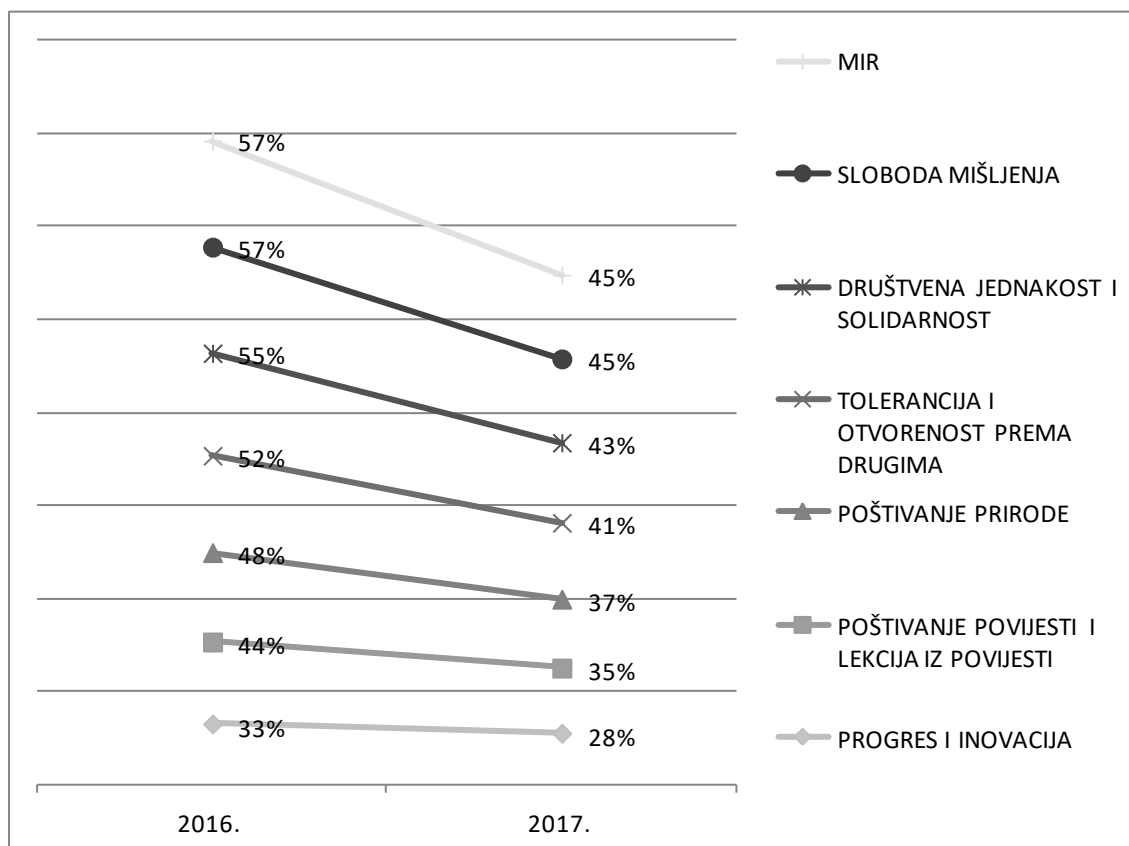
⁴ Special Barometer 451. Future of Europe. October-December 2016. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2131> (24.3.2019.)

⁵ Special Barometer 467. Future of Europe. September-October 2017, URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2179> (24.3.2019.)

⁶ Special Barometer 479. Future of Europe. October-November 2018. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2217> (24.3.2019.)

5.1. Rasprava rezultata

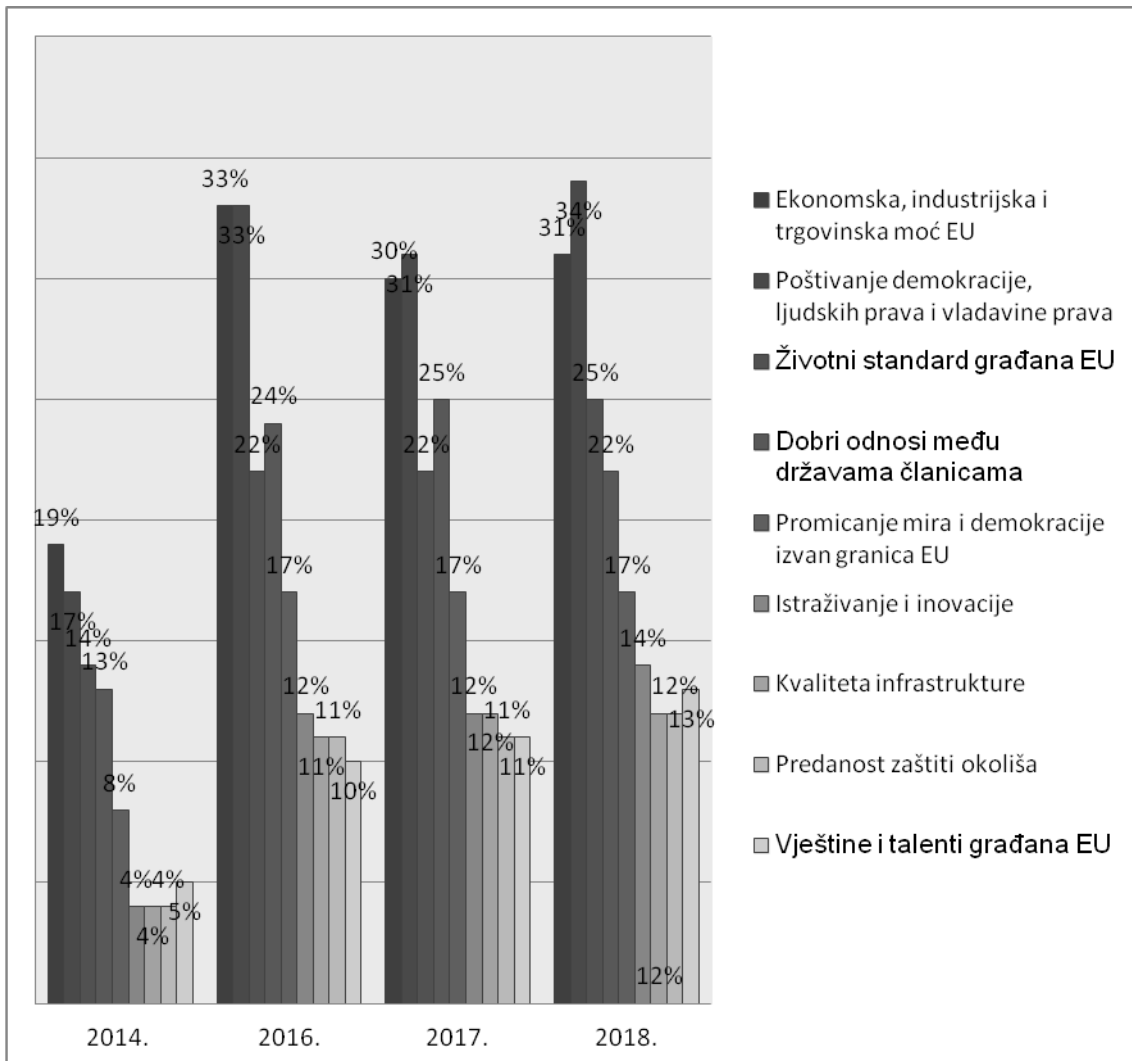
Tablica 1. Vrijednosti Europske unije

Koje vrijednosti najbolje utjelovljava Europska unija? (Pri izradi grafa brojčane vrijednosti su pomnožene s 10 kako bi se bolje uočila hijerarhija vrijednosti.)

Tablica 1 odnosi se na vrijednosti od kojih su neke zadane u dokumentima (npr. društvena jednakost i solidarnost), a druge su dodane (npr. poštivanje prirode). Ovakav izbor i mjerenje vrijednosti može se usporediti sa Schwartzovim modelom jer je poredak vrijednosti ostao isti, ali u nešto manjem postotku. U ovom kontekstu najvažnija je hijerarhija pa su na vrhu vrijednosti koje se odnose na univerzalnost i samonadilaženje (mir, sloboda mišljenja, društvena jednakost, solidarnost), a u donjem dijelu su vrijednosti koje se odnose na otvorenost prema promjeni (tolerancija, progres i inovacija) i osobno poboljšanje (poštivanje prirode, poštivanje povijesti).

Tablica 2. Glavna dobra Europske unije

Što je glavno dobro ili prednost Europske unije? (Pri izradi grafa brojčane vrijednosti su pomnožene s 10 kako bi se bolje uočile razlike među pojmovima.)

U Tablici 2 vidi se pregled 'dobara ili prednosti Europske unije'. Ovdje je naglasak na fluidnosti ili promjenjivosti značenja određenih pojmova pa su tako 'poštivanje demokracije, ljudskih prava i vladavine prava' i 'ekonomska, industrijska i trgovinska moć EU' određeni kao dobra ili prednosti, dok su EU dokumentima definirani kao vrijednosti. Isto tako, ta dva pojma su u laganom padu dok su u rastu dobra koja se odnose na praktični, svakodnevni život građana, a to su životni standard, istraživanje i inovacija, kvaliteta infrastrukture, predanost zaštiti okoliša, vještine i talenti građana Europske unije. Nadalje, građanima Europske unije važno je održavanje dobrih odnosa među državama članicama te promicanje mira i demokracije izvan granica Unije.

6. Zaključak

Europske vrijednosti u psihološkom smislu i onako kako su postavljene u Schwartzovom modelu relativno su zajedničke građanima Europske unije. Pregled vrijednosti koji donose Hammer i Wach (2002) potvrđuje da se zadana hijerarhija vrijednosti mijenja tek da ukaže na pojedinačne razlike između zemalja sjevera i juga Europe. Suprotno od toga, društvene vrijednosti zadane u EU dokumentima, a koje su posljednjih godina dio supranacionalnih diskursa, promjenjivog su značenja. Foret i Calligaro (2018) vrijednosti nazivaju „*floating signifiers*“. Budući da njihovo djelovanje obuhvaća različita društvena područja, fluidnost značenja omogućuje im da se lako prilagode različitim sadržajima.

Ovakva analiza psihološke i društvene stvarnosti europskih vrijednosti može imati implikacije u spoznajnom i praktičnom smislu. Naime, pri daljnjem definiranju europskoga identiteta jako je važno znati koje vrijednosti uzeti u obzir i kako se njihova svojstva mogu mijenjati ovisno o kontekstu i društvenoj zajednici. Na primjer, u kontekstu terorističkih napada ili migracija vrijednost 'solidarnost' neće imati iste interpretacije kod nacionalista i kod supranacionalista. Međutim, obje grupe koriste ovu vrijednost kako bi opisali sebe, svoje ciljeve i ono što je zajedničko građanima Europske unije. Nadalje, pojačana aktivacija priče o vrijednostima događa se u obrazovanju i kulturi jer se smatra da su to dvije mreže kroz koje je najlakše doprijeti do što većega broja ljudi. Europske vrijednosti danas postaju narativ „običnih ljudi“ dajući im važnost i „jednakovrijednost“ u zajedničkoj europskoj priči.

Prema zadnjim anketiranjima Eurobarometra, sve važniju ulogu ima 'briga o okolišu'. Građani sve manje pažnje daju vrijednostima ideoloških narativa, a više pažnje usmjerava se na kritičko promišljanje sebe i budućnosti zajednice na koju utječu klimatske promjene. Na taj način 'briga o okolišu' ima potencijal postati univerzalna vrijednost u socijalno-psihološkom i društveno-europskom smislu.

Literatura

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (24.3.2019.)
2. Consolidated version of The Treaty of the European Union. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (24.3.2019.)
3. Fleury, B.; Walter, J. (2017). „Les valeurs: quelles théories, quelles méthodes?“, *Questions de communication: Environnement, savoirs, société*. no. 32, 153-166.
4. Foret, F.; Calligaro O. (2018). „Analysing European values: an introduction“. U: *European Values. Challenges and Opportunities for EU Governance*. E-book. Routledge.
5. Foret, F.; Calligaro O. (2018). „Conclusion: resilience and elusiveness of European values“. U: *European Values. Challenges and Opportunities for EU Governance*. E-book. Routledge.
6. Hammer, B.; Wach, M. (2002). „Peut-on parler d'un système de valeurs européen? Une approche par le modèle de Schwartz“, *Presses de Sciences Po (P.F.N.S.P.) „Académique“*. 49-65.
7. Heinich, N. (2017). „Dix propositions sur les valeurs“, *Questions de communication: Humanités numériques, corpus et sens*. no. 31, 291- 313.
8. Schwartz, H. S. (2006). « Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications », *Revue française de sociologie*. vol. 47 (4), 929-968.
9. Special Barometer 413. Future of Europe. January-March 2014. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2038/p/2> (24.3.2019.)
10. Special Barometer 451. Future of Europe. October-December 2016. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2131> (24.3.2019.)
11. Special Barometer 467. Future of Europe. September-October 2017. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2179> (24.3.2019.)

12. Special Barometer 479. Future of Europe. October-November 2018.
<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2217> (24.3.2019).